

Élvezetes olvasmány a tudományosság feladása nélkül*

(Gulyás Gizella: Délvidéki művészek és Nagybánya 1896-1918, Logos Grafikai Műhely, 2006)

K. Zs.: Szeretettel köszöntök mindenkit ezen a szép estén, örülünk, hogy itt lehetünk e jelentős könyv bemutatóján. Az első percekben mindenképpen Nagybányáról kell beszélnem. Nagybányához nehéz érzelem nélkül közelíteni mindkettőnknek, nyilván a szerzőnek is, s ez egy olyan érzelmi többletet adott az életünknek, ami a tudományon messze túlmutat. Úgy gondolom, hogy **a tudománynak és a művészetnek nincs más szerepe és dolga, minthogy a mi földi életünket könnyebbé, szebbé, igazabbá, tartalmasabbá tegye, és használnunk kell energiaforrásként a mindennapjainkban is.**

Nagybánya története immár igen hosszúra nyúlt: több mint száz éve annak, hogy Nagybanán létrejött ez a művésztelep. S ez a száz év micsoda óriási távolságot jelöl, erre rávilágít az a tény is, hogyha most megnézzük a mai modern művészetet, akkor azt látjuk, hogy egyfajta abszolút nemzetköziség zajlik le, az országhatároknak a teljes megnyitása, a nemzetközi művészetnek eggyé olvadása lett a jellemző. Viszont az 1890-es években és a századvégen alapvetően egy **nemzeti művészetnek** a megteremtése, tehát éppen **a mai művészeti törekvéseknek az ellenkezője** volt a cél.

Mi is hozta létre ezt a művésztelepet?

Ha megvizsgáljuk az okokat, akkor azt látjuk, hogy többféle irányba kezdték el kutatni a magyar művészek, művészeti írók azt a lehetőséget, hogy **hogyan lehetne végre egy olyan hazai művészetet megteremteni, amely egyrészt összefügg és be is ágyazódik a nemzetközi művészetbe, másrészt, pedig sajátosan nemzeti karakterű alkotásokat tud teremteni.** Hollósyék kimondták, hogy ez pedig sehol máshol nem képzelhető el csak a magyar ég alatt, a magyar földből kell kinőnie ennek a művészetnek. **Nagybánya** egy kis vidéki városka volt **Máramaros vármegyében** a mai országhatártól még jó 70 km-re, Miskolctól 250, Budapesttől több mint 500 km-re. S ez az akkori vonatjáratok mellett egy jó 23 órányi utazást jelentett, hogy valaki odaérjen Budapestről Nagybanára. Hogyan is jött létre a művésztelep? Ehhez tudni kell azt, hogy a magyarországi és a budapesti művészek akkortájt a müncheni akadémiára jártak tanulni, és amikor ott diplomáltak, csak azután

mentek egyéb művészeti központokba. Tehát **München** egy nagyon fontos központ volt a magyar művészet tekintetében. Ezt az akadémiát végezte el **Hollósy Simon** is, aki néhány év után ott nyitott egy szabadiskolát. S ebbe a magániskolába kezdtek gyűlni az olyan szellemű művészek, akiknek túl kötött volt a müncheni akadémiának a légköre és a szellemisége, azaz valami másra, modernebbre vágytak. Így jött létre egy nagyon széles nemzetközi gárda ebben a szabadiskolában. Ami azt jelentette, hogy Japántól Amerikáig, de oroszok, svédok, norvégek, dél-amerikaiak jártak hozzá, és természetesen magyarok is. Meg kell még említeni **Grünwald Bélát, Thorma Jánost és Réti Istvánt**, akik egy ötlet nyomán rábeszéltek Hollósyt, hogy magániskoláját a nyári hónapokra tegye át Magyarországra. S mivel az utóbbi két művész nagybanái illetőségű volt, jól ismerték Nagybanára fantasztikus természeti lehetőségeit, rávették Hollósyt, hogy jöjjenek haza Nagybanára. Ez 1896-ban, a nagy millennium évében érett tette. Ekkor óriási ünnepek zajlanak Budapesten, hatalmas építkezések közepette. Különböző kiállításokat szerveznek és az akkori hivatalos művészetnek a zászlóshajója, az éppen akkor megnyíló Múcsarnok az akadémikus művészetet volt hivatott bemutatni. Ekkor jöttek haza, azaz Magyarországra a Hollósy-iskola még fiatal, ismeretlen művészei, akik nem maradtak a budapesti művészeti központban, hanem egy piciny erdélyi városba vették az irányt. Nagyon nagy dolog volt az is, hogy az akkor tizenvalahány ezer lakosú Nagybanának a vezetősége, polgársága, értelmisége és a helyi sajtó felismerte azt a nagy lehetőséget, ami a nemzetközi művésztábor hozzájuk való megérkezésében rejtett és néhány hetet, vagy pedig majd az elkövetkező években visszatérve, hónapokat töltenek majd el városukban. Fantasztikus volt az a lelkesedés és fogadtatás, amiben ezek a művészek részültek.

Száz év elteltével azt látjuk, hogy ma is Nagybanáról beszélünk. Nagyon fontos volt, hogy akkor létrejött egy olyan lokális centrum, amely bizony versenyre kelt a budapesti központtal, sőt a későbbi években Budapestet megkerülve rögtön Párizs és egyéb művészeti központokkal tudott teljesen szerves és közvetlen kapcsolatot teremteni.

Mi ketten, Jurecskó Lászlóval ezelőtt 17 évvel kezdtük azt a kutatást, amely a nagybányai művésztelplenek a feldolgozására irányul és **Gulyás Gizellához** hasonlóan próbáltunk behatolni ebbe a nagybányai történetbe, amely még a múlt század 90-es éveinek az elején is bizony nagyon hézagos és mondhatni igen feldolgozatlan volt. Tudtuk, hogy nagyon sok apró munka kell ahhoz, hogy ennek az iskolának, ennek a kolóniának a története sok-sok részletben élénk tárljon. És amikor majdan – a még mindig nem létező teljes összegezés – egyszer megszületik, addig bizony sok-sok apró építőkövet és téglát kell letenni. Gulyás Gizella könyve egy tudományos disszertációnak a publikált formája, s idéztek néhány mondatot az opponensek véleményéből. Gyakorlatilag ezt a szakvéleményt fogadta el Budapesten a Magyar Tudományos Akadémia doktori bizottsága, amelynek a névsora nagyon illusztris. A bizottság elnöke dr. Passuth Krisztina professzor, a titkár dr. Szinyei Merse Anna volt, a tagok pedig dr. Szabadi Judit, Bernáth Mária és Szűcs György voltak, akik – amint a kötet végén is olvasható a kivonatolt véleményekben – kellő lelkesedéssel fogadták ezt a dolgot. Dr. Szabó Júlia opponens szerint: „Gulyás Gizella olyan művészeket sorakoztatott fel dolgozatában, akik egy kultúrát képviseltek, a szó régészeti és művészettörténeti értelmében, azokkal a közeli és távolabbi perifériákkal és központokkal, amelyeknek a vonzáskörébe tartoztak. Gulyás Gizella szépen és érdekesen elemzi Nagybánya és Délvidék kapcsolatait, de különbözőségeit is.”

Dr. Tímár Árpád, a másik opponens pedig ezt írja: **„Nagybánya ugyanis minta volt: az etikus művészmagatartás példája, a közös - tisztán művészeti - célok vállalását, az együttműködést, a szolidaritást is jelentette. Nagybányának ez a rangja, ez a tekintélye sugárzott ki a délvidéki művészekre is.”**

Nagybányának tehát többfelé keresték a titkát, amit igen nehéz meglelni, mert bármerről is közelítünk Nagybányához, mindenfelől rengetegféle arcát mutatja, és azt hiszem a mai napig sem sikerült senkinek, egy művészettörténésznek sem megfogalmazni, hogy valójában **létezik-e nagybányai stílus**. Mi azt gondoljuk, hogy nem létezik, hanem **inkább egyfajta szellemiséget jelent és egyfajta etikai tartást**, amit Tímár Árpád is jelzett, s ez talán a legfontosabb ebben a történetben. **„Igen fontos eredménye, maradandó értéke a disszertációnak, hogy a délvidéki művésztelplei törekvésekkel kapcsolatban felkutatja a részleteket, rekonstruálta a történéseket. (...) Mindezek alapján úgy gondolom, nyilvánvaló, hogy a disszertáció igen gazdag tényanyaga többféle értelmezésre is lehetőséget kínál. Ez azonban semmiképpen sem hibája vagy hátránya a dolgozatnak. Bizonyára másképp fogják felhasználni**

ni a közölt adatokat azok, aki a délvidéki művészet szisztematikus történetét írják meg, másként azok, akik Nagybánya monográfiáját fogják elkészíteni, Nagybánya hatását, kisugárzását próbálják majd feltérképezni. A disszertáció által feltárt anyag azonban mindkét feladat megoldásához megkerülhetetlen.” – mondja Tímár Árpád, aki egyik szerkesztője volt éppen az előbb itt idézett kötetnek. Hiszen ahhoz, hogy valóban egyfajta szintézis és összegző munka megszülessen majd Nagybányáról, ezekre a feltáró munkákra van szükség, hiszen amíg nem látjuk teljes színességében és részleteiben, hogy azoknak, akik Nagybányán jártak, milyen kapcsolataik voltak, merrefelé is sugárzott ki Nagybánya hatása, addig nem lehet azt a bizonyos összegző munkát elvégezni. Ugyanezt fejt ki a doktori bizottság is Gulyás Gizella értekezéséről: **„Az értekezés hiánypótló és széleskörű alap kutatásokon épül. A jelölt imponáló biztonsággal, filológiai alaposan dolgozza fel a hatalmas adathalmazt, mely sehol sem válik száraz leltárrá: a tudományosság feladása nélkül élvezetes olvasmány. Áttekinthető rendszerbe foglalja mondanivalóját: a három generáció működésének kronologikus feldolgozása egyben stílustörténeti eligazítást is ad”**. Azt gondolom, hogy még jó pár ilyen könyvnek kell megszületni és még ennek is lesz folytatása. Mert Nagybánya története egyrészt kimeríthetetlennek tűnik, hiszen mindig újabb tények, adatok látnak napvilágot, másrészt minden időszak máshogy fogja látni, mint ahogy ezt a kötetet, illetve magát a dolgot is számosan fogják majd használni és különböző nézőpontokból különféle értelmezéseket kaphatnak majd azok az adatok, amelyek ebben a kötetben leíródtak.

J. L.: Gulyás Gizella könyvével kapcsolatban felvetődik még egy alapvető probléma: **ki a nagybányai és ki a délvidéki művész?** Vajon az-e, aki Nagybányán született, s akkor jóformán azt kellene mondanunk, hogy az alapító generációból csak **Réti István** volt az, mert ő **az egyedüli nagybányai származású**. Igaz, hogy az idők folyamán mindegyik nagybányai nagymester: **Grünwald, Thorma és Ferenczy Károly** is Nagybányán fog letelepedni és éli le életének egy részét, Thorma pedig ott hal meg. Vagy pedig az a nagybányai művész, aki a nagybányai iskolába jár, vagy látogatja a művésztelplet? Esetleg az is nagybányai művész, aki nem is járt a nagybányai iskolába, de mindenféleképpen a nagybányai művészetnek a kisugárzása valamilyen módon kimutatható a művészetében? S itt ugyanúgy megkérdőjelezhetjük, és erre Gulyás Gizella választ is ad, hogy ki a délvidéki művész. Tehát voltak olyan művészek, akik itt születtek Délvidéken, s azután innen elmentek Nagybányára, akik azután vagy visszatértek, vagy sem. **Boromisza Tibor** pl., aki nem teljesen ezen a tájon szü-

letett, hanem picivel feljebb, de rögtön utána **Zentára** költöztek a papájához, aki ott volt polgármester. Később is, 1904-től a nagybányai művésztelep tagjaként is, rendszeresen visszajárt Zentára, gyakorlatilag 1909-ig, még Zentán készült képei is vannak, és ki is állított itthon. Sőt a szülei is ellátogattak Nagybányára, amikor sor került az első házasságára. Ezután is hazahaza látogatott, és a helyi sajtó is foglalkozott művészetével, sőt ő maga is közölt a helyi és nagybányai lapokban a zentai művészeti életről és környezet-kultúrájáról szóló írásokat, egészen 1918-ig. Vagy **Streitmann Antal**-e a délvidéki művész, aki szintén nem itt született, de aki tevékenységét itt fejtette ki, és talán azt lehet mondani, hogy az egyik legfontosabb művész, aki – **Mály Józsefen** kívül — először elhozta Nagybányának a hatását ide, a Délvidékre. S mivel ő pedagógus is volt, a művésztelep alapítására többször is kísérletet tett, mindenféleképpen nagyon jelentős szerepet játszott a nagybányai hatásoknak a terjesztésében, főleg a plein-air impresszionisztikus tendenciáknak a délvidéki megismertetésében. Úgy gondolom, ő egy alapvetően fontos személyiség volt, aki ráadásul még a korszakunk legelején nagyon fontos kapcsolatokat létesített Nagybányával tanítványain keresztül is. Vagy tekinthető-e nagybányai művészeknek például **Zora Petrović** és **Ivan Radović**, akik először Budapestre, az akadémiára, 1918-ban pedig Nagybányára mentek, majd visszajöttek és azután tevékenységük nagy részét Belgrádban fejtették ki. Azt gondolom, hogy e könyv szerzője ezt a kérdést úgy próbálja megoldani, hogy egy szintézist teremtve kifejti: azok a nagybányai művészek, akik hatással voltak a Délvidék művészetére, és akik különféle irányzatokat, stílusokat hoztak Nagybányáról. Ebben a könyvben mind a három generáció művészetének az elemzése megtalálható, elsőként a plein-air impresszionisztikus törekvésekhez kapcsolódóké, azután a második nagy forradalom a neósok képviselőié és a harmadik generáció, a legmodernebb avantgárd irányzatokhoz kapcsolódó művészeké. Még nagyon sok dolgról lehetne beszélni, ez a könyv nagyon sok mindent elmond, és ami a legfontosabb, hogy csak itt születhetett meg egy ilyen könyv, hiszen a kutatásokat csak helyi ismeretekkel rendelkező szakember végezheti.

Hadd említsek meg egy nagyon kedves példát ezzel kapcsolatban. Az én könyvem 1996-ban jelent meg Boromiszta Tiborról és ott hozok egy képet, amelynek az a címe, hogy Templomba menők. Erről azt írtam, hogy Zentán készült, mert ez egy korai alkotása a festőnek. S e kötet szerzője egy rövid helyismereti mondattal ezt megcáfolja, hogy Zentán a parasztok a kucsmát betúrva viselték, tehát nem úgy, ahogyan a képen látható. Én, egy Budapesten és Miskolcon élő művészettörténész ezt nem tudhattam. Tehát Gulyás Gizella filológiai mélységig, de ugyanakkor nagyon él-

vezhetően, olvashatóan írta meg ezt a könyvét, úgy-hogy azoknak is ajánlom, akik nem művészettörténettel foglalkoznak, mert nagyon sokat fognak megtudni ennek a térségnek a művészetéről, életéről.

Még egy fontos dolgot ki kell emelni, mint ahogyan már említettük is, ezt a könyvet nem a magas tudomány pulpitusán ülve írta meg a szerző. Sokszor jellemző a művészettörténészekre, hogy a műkereskedelemtől a műtárgypiacot lekezelve értekeznek, Gulyás Gizella szerint viszont a piac is sokszor igazolja a művész kvalitását. Itt felhossa, hogy 1995-től, amikor az első nagybányai Pechán-kép, ez a remek kép felbukkant, attól kezdve **Pechán József** festményei elérték az abszolút árverési rekordokat is. Pechánnak ez a képe bebizonyította, hogy a művész járt Nagybányán, s ez azért fontos, mert hiszen neve nem található meg Réti névsorában, de máshol sem. A **Nagybányai táj** című képe és Pechánnak Zifferrel és Boromiszával való levelezése is egyértelműen bebizonyította, hogy Pechán valóban egyik legfontosabb személyisége volt a modern művészetnek. Pechán nagybányai útja után közvetlenül Párizsból Nagybánya érintésével újból visszakerül Budapestre a modern művészet képviselői közé. Erről a párizsi úttjáról nem sok mindent tudunk, hogy miket látott, mit tapasztalhatott Párizsban, de egyértelmű, hogy a neósok vagy a „magyar vadak” közé tartozik. A tavalyi budapesti „magyar vadak” kiállítása egyértelműen azt bizonyította, hogy míg a nagybányai első generáció Hollósy, Ferenczy a legmodernebb festészeti irányzatokat hozták Magyarországra, de ha belegondolunk ez a plein-air naturalizmus, Manetól és Monetól bizony évtizednyi távolságra volt, addig 1906/07-től kezdően **Czóbelnek, Boromiszának és Pechánnak** a művésze csak egy-két évvel marad el a francia tendenciáktól. Még az is nagyon érdekes hogy Pechán volt az a festő, aki szerintem leginkább franciásan festett, ezt a Nagybánya látképet vagy a Haditanács címűt azal a könnyedséggel festette meg, ahogyan a francia festők festettek. Általában a nagybányai neósokra az volt a jellemző, hogy nagyon zsírosan, vastagon kitöltötték az egész felületet, néha nem is a legvadabb színeket alkalmazva. Pechánra pedig éppen a nagyon könnyed, vékony festékréteg használata volt a jellemző, amikor gyakran az alapszín is előtűnik a festmény mögöl, sokszor azt is képalkotó elemként használja. Tehát itt a Délvidéken ilyen művészek éltek. Mi ezt el is mondtuk a tavalyi kiállítás szervezőinek, hogy bizony Pechánnak ott lett volna a helye ezen a kiállításon és remélhetőleg majd a franciaországi tárlatokon egy-két képét be fogják emelni az anyagba, hiszen így festészete visszacsatlakozhatna a franciákéhoz. Ezek a kiállítások nem Párizsban lesznek, hanem Párizs mellett, hármat terveznek talán már a jövő évtől kezdődően. S még nagyon fontosnak tartom Gulyás Gizella könyvében, hogy nem-

zedékeken keresztül bemutatta: a festők Nagybányán lehet hogy nagyon fontos impulzusokat kaptak, de legtöbbnek a művészete sokszor itt, a Délvidéken teljesedett ki és a bányai impulzusokat felhasználva alkotják meg önálló, csak rájuk jellemző művészetüket. Mint a nagyon erős színvilágú, szecessziós **Farkas Béla, Oláh Sándor, de Balázs G. Árpád** művészete is, amely már teljes mértékben az avantgárd felé mutat, nagybányai indítással. Tehát nagyon jó, hogy megszületett ez a könyv és figyelmükbe ajánlom, főleg Önöknek, hiszen Önök élnek ebben a térségben és általa tudhatnak meg sokkal többet múltjukról és egyáltalán az életükről. Mi nagyon nagy örömmel jöttünk ide, hogy ezt a kötetet bemutassuk, amit persze nem tudunk hiánytalanul megtenni, hiszen csak néhány gondolatot sikerült elmondanunk ezzel a nagyon élvezetes olvasmánnyal kapcsolatban.

K. Zs.: Az e kötetben felsorolt délvidéki kötődésű művészek művei nemigen vannak jelen a magyarországi műtárgypiacon, de ez nemcsak erre a térségre jellemző, hanem a Felvidékre is ugyanígy. Erre éppen a napokban jöttünk rá, hogy az 1920-as 30-as években eddig sosem hallott európai szintű festőművészek éltek a Felvidéken, akiknek a művészetéről nem is volt tudásunk. S miért történt mindez? Mert ott volt köztünk ez a zárt határ. Újból hangsúlyozom, hogy a tudósoknak, kutatóknak a politikával szemben kell menni. Akik a kultúra közvetítésével foglalkoznak, azoknak ezeket a határokat valami módon átjárhatóvá kell tenniük, ami most már könnyebb.

Nálunk gyakorlatilag már 1990 után kiderült, hogy a tudomány és a műkereskedelem nagyon jól tud együtt dolgozni. A műgyűjteményekből olyan képek kerültek elő, amelyek nagymértékben árnyalni tudták a művészettörténetet, esetleg át is alakították az addig már kialakult irányzatokat, a festőkről alkotott véleményyt. Mint ahogyan Nagybányát 1992-ig gyakorlatilag az első generáció jelentette, amikor Nagybányáról beszéltek, mindenki öt nevet említett: **Hollósy, Ferenczy, Thorma, Réti és Iványi Grünwald**, és ezzel be is fejezték. Róluk készültek monográfiák és még néha megemlégették, hogy járt még Nagybányán **Glatz Oszkár és Csók István** is, de a második nemzedékről, a neósokról néha-néha még megemlékeztek, így Passuth Krisztina a Nyolcak könyvében, Szabó Júlia az Aktivizmus könyvében megemléktette, hogy ezek voltak a modern magyar művészet előfutárai. Csak az volt a legnagyobb probléma, hogy ezt művekkel nem tudták alátámasztani, tehát voltak nevek, de nem voltak hozzá művek. Ezek csak az 1992-es kiállításunk után tárultak az emberek elé, és ekkor belátták, hogy egy kicsit át kell alakítani az eddigi koncepciót. S ezek után Tihanyi Lajos, akár Perlott Csaba Vilmos, akár Boromisza Tibor, Bornemizsa Géza és még lehetne tovább sorolni, igen fontos személyiségekké váltak, s ha nem is tudták semlegesíteni

azt a felfogást, hogy csak az első generáció jelenti Nagybányát, de mégis jelentőségük egyre fontosabb lett. Ezután a második generációra vagy a két világháború közti modern képviselőire, Nagy Oszkára, Klein Józsefre, Pittner Olivérre, Jándi Dávidra, Pirk Jánosra és még lehetne a neveket sorolni, terelődött a figyelem. Kiderült, hogy Nagybánya története nem ért véget 1918-ban, ahogyan a délvidéki festészet története sem ért véget Trianonnal, hanem tovább folytatódott. A délvidéki festők általában magyarok voltak, akik ezt a nagybányai szellemet idehozták, de ezért az említett két példa is mutatja, hogy voltak itt szerbek is. S még egy nagyon fontos dolog, hogy ezeknek a művészeknek akkor az nem okozott problémát, hogy én szerb vagyok, azok meg magyarok, ők elmentek Budapestre az akadémiaira, a magyar nyelvet kitűnően beszélték, onnan meg Nagybányára mentek, majd pedig visszajöttek, hogy ezután a szerb festészet két nagyon fontos képviselőjévé váljanak. Tehát ilyen teljes átjárhatóság jellemezte az akkori művészetet és az életet is. Ezt az átjárhatóságot először Trianon szakította meg, majd 1945, amikor jó hosszú időre gyakorlatilag lehúzták a vasfüggönyt, főleg az akkori Jugoszlávia felé. De akár Csehszlovákiába vagy Romániába is nagyon körülményes volt eljutni. Am a művészet azt bizonyítja, hogy akár milyen vasfüggönyt is próbálnak leereszteni, és akár hogyan is próbálják egymásnak uszítani a különféle népeket, ez nem fog működni és nem is működik. Azt remélem, hogy ezen a téren itt, a Délvidéken is változások lesznek, különösen ha majd sikerül az Európai Unióba is bejutniuk.

J. L.: Egy megjegyzés erejéig hozzáfűzném, hogy ezeknek a délvidéki művészeknek a gyér szereplése a műtárgypiacon abból adódik, hogy nem ismerjük a munkáikat. Pechánnak ugyan előkerült egy-két fontos műve Magyarországon, de ő Budapesten is élt, de mondjuk Farkas Bélának is van egy képe a Kecskeméti Képtárban, de lényegében nincsenek művei nálunk. Ezek a művek itt, a Délvidéken vannak különféle gyűjteményekben vagy magántulajdonban. Ezért nem kerülhettek be a magyar műtárgypiacra, szemben Nagybányával, ahonnan nagyon sok mű jött át az 1990-es utáni időszakban, sőt előtte is. Hiszen nagyon sok festő Nagybányára Budapestről vagy más helyről ment oda, és ott festett pár nyáron át, azután visszament saját lakhelyére és vitte haza magával az alkotásait. Ebből kifolyólag Nagybányán csak azok a képek maradtak, amit ott megvásároltak. Egy nagyon érdekes dologra mutatnék rá, 1991-ben, amikor mi először lementünk Nagybányára, azt tapasztaltuk, hogy még egy ilyen város nincs a világon, mert a legutolsó bérház lakásáig, ahová bejutottunk mindenhol volt a falon 2-3 jó minőségű nagybányai kép. Nagybánya egyszerűen egy olyan erőteljes képviselő, ami legszelebb körben is hatott. A Széchenyi Irodalmi és Művészeti

Akadémia miskolci székhelyén Zsolt tartott egy előadást arról, hogy **egy város felemelkedésében milyen fontos szerepet játszhat maga a képzőművészet, s ezt Nagybánya példája bizonyítja. Nagybányának ez egy olyan fajlagos gazdagsága, amely talán még közel sincs Budapesten sem, vagy talán nem is volt.**

K. Zs.: És még valami más is érdekes volt, gyakorlatilag egy városban sem láthattuk, hogy a giccs kiszorult a lakásokból. Tudott dolog, hogy egy adott korszak, adott művészeti termésének fele vagy kétharmada szerintem a giccs kategóriájába tartozik, vagy legalábbis nem éri el a közepes színvonalat sem. Ilyen Nagybányán nem létezett. Nagyon érdekes történet, hogy Nagybányán a kezdeti időszak néhány éve után szinte fizetőeszközzé vált a kép a cipésznél, a szabónál, a keretezőnél, a cukrásznál. A Berger-cukrászdában tele voltak a falak képekkel, mert ha a cukrász feltette a festő képét a falra, akkor a művész néhány hónapig arra a képre járt süteményt enni. Találkoztam Sztelek Norbert egy jókora kartonra festett nagybányai látképével, amelyre hátul a festő írásával fel volt írva: a kép ára mondjuk 100 lej, és mellé pedig, hogy 1 oldal szalonna 10 lej, 2 üveg pálinka 30 lej, 1 kolbász, pedig ennyi és ennyi, és aláhúzva, hogy maradt még 15 lej. Szóval így zajlott az élet Nagybányán, amely egy fantasztikus világ volt, erről még nagyon sokat lehetne mesélni. Mi sokat jártunk Nagybányára és találkoztunk azokkal az emberekkel, akik annak idején személyes kapcsolatba kerültek ezekkel a művészekkel.

Még annyit fűznék hozzá, hogy Nagybánya centenáriuma 1996-ban volt és mi ketten előbb 1990-ben alapítottuk a MissionArt Galériát Miskolcon, ahol 1992-ben, tehát négy évvel a százéves évforduló előtt bemutattunk egy olyan anyagot Miskolcon, amely tömegével vonzotta az érdeklődőket és szakembereket Budapestről és máshonnan is, amely revelációként hatott, hogy újra kell írni Nagybánya művészetét. Akkor ott Miskolcon kezdődött el egy új irányú kutatás, ott hívta fel a budapesti Magyar Nemzeti Galéria a kutatókat, hogy még van négy évünk a centenáriumig, és addig tegyünk is le valamit az asztalra. És valóban 1996-ban egy nagyon komoly és szép kiállítás nyílt meg Budapesten az említett galériában, amely végül is egy állomása lett a nagybányai kutatásnak, nagyon sok tanulmány, kutatás is született. Ami nagyon fontos, hogy Miskolcon volt az a bizonyos „élesztő” tárlat, tehát vidéken, nem pedig a fővárosban. S ez, ami most itt született, egy nagyon fontos dologra világít rá:

a centrum és a perifériák viszonyára, amely örökéletű probléma Európában és máshol is a világon.

A perifériáknak nem szabad magukba zárkózniuk, és ne legyenek kisebbségi komplexusaik egy adott helyen, adott lokális szinten élőknek, kutatóknak és művészeknek egyaránt. Nagyon fontos az ilyen fajta bátorság és a munkaszeretet, ami nélkül ez a könyv, ez a nagyszabású munka sem jöhetett volna létre, ebben a vidéki létben, amiben Gulyás Gizella is kutat. Ennek a munkának a híre el kell, hogy jusson messzire és kapja meg a kellő publicitást, ismertséget. Sajnos a rossz könyvterjesztés miatt nagyon nehezen fog ez menni. Ezekből a lokális szituációkból bizony be kell törni a művészeti és tudományos központokba, főleg úgy, hogy ezek a lokális munkák máshol nem jöhettek volna létre, ugyanakkor meg kell felelniük bármely európai és más mércéknek.

Ha azt kutatjuk, hogy miért csak 1992 után kezdődött el Nagybányának a gazdagabb föltárása, akkor azt látjuk, hogy Trianon után már jóval kisebb figyelem fordul a határon túli területek felé, így Délvidék és Erdély felé is. Ez szerintem bűne a magyar tudományos életnek, s egyértelműen a politikának, persze már arról nem is beszélve, hogy főleg a II. világháború után szinte tudomást sem vettek sem az erdélyi, sem a délvidéki vagy a felvidéki művészeti eseményekről. Nagyon nehéz volt a képzőművészeknek hallatniuk magukról, talán egy könyvet könnyebb volt a határokon átjuttatni és ott terjeszteni. A képzőművészeknek ez már sokkal nehezebb volt, mert a műveknek kiállítótér, szállítás stb. kellett. Most már talán kicsit oldódik a helyzet ezen a területen is. Szerintem a politikával szemben kellett volna menni a kutatóknak és a művészeknek is. Hiszen egy olyan élő közösség ez a Kárpát-medence együttese, amely millió szállal köti össze e vidéknek a különböző területeit, teljes és szoros kapcsolatot építenek ki több száz km-re is egymástól. Úgy tartom, hogy nem mindig van szükségünk Budapestre, néha Újvidék és Miskolc is találkozhat és még sok más helyi centrumnak kell egymással felvenni a kapcsolatot. Ez egy jelentős hálózat kiépítését eredményezné, mert ezek a helyi központok olyan erővel bírnak és olyan tartalékokkal rendelkeznek, amelyek igen figyelemre méltóak. Mindannyiunk összefogásában rejlik erővel kell bizonyítanunk. Köszönjük Gulyás Gizellának, hogy napvilágot látott ez a gyönyörű könyv, legyenek büszkéik, hogy ilyen jelentős művészei is voltak e kies Délvidéknek.

* (Az újvidéki Magyar Olvasókör szervezésében 2007. április 20-án megtartott könyvbemutató szerkesztett, rövidített változata)